

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ

TEZA DE DOCTORAT

STEREOTIPURILE DE GEN

ANALIZĂ COMPARATIVĂ: PREȘCOLARII DIN ROMÂNIA ȘI DIN FRANȚA

Conducător științific

Prof. univ. dr. SEPTIMIU CHELCEA

Doctorandă

LEONTE (MANEA) CLAUDIA-NEPTINA

2010

Rezumat

Diferențele de gen-rol au constituit de-a lungul timpului un domeniu de interes pentru cercetările sociale (Kimball, 2001, 63). Preocuparea sociologilor în acest sens este cu atât mai semnificativă cu cât dimensiunea de gen își pune amprenta asupra tuturor aspectelor vieții cotidiene, de la repartizarea activităților casnice la ocuparea unui loc în ierarhia profesională, de la raportarea familiei nou-născutului la acesta până la oportunitățile pe care societatea i le va oferi în evoluția sa.

După cum este precizat în *Raportul Comisiei Europene pentru drepturile omului și egalitatea de gen a Parlamentului European către Consiliu, Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor*, prezentat la Bruxelles, în 23.1.2008 (*apud* <http://eur-lex.europa.eu>, accesat la data de 15 iulie 2010), „Stereotipurile reprezintă bariere în calea realizării alegerilor individuale atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Acestea contribuie la menținerea inegalităților, influențând deciziile în materie de educație, formare sau încadrare în muncă, de participare la sarcinile domestice și familiale și de reprezentare în posturile de decizie. Stereotipurile pot, de asemenea, să afecteze modul în care este valorizată munca unei persoane. Eliminarea acestora reprezintă una dintre prioritățile Foii de parcurs și ale Cadrelor de acțiune al partenerilor sociali europeni pentru egalitatea de șanse”. În același timp, *Comisia europeană pentru drepturile omului și egalitatea de gen din cadrul Parlamentului European* atrage atenția asupra faptului că lupta împotriva stereotipurilor legate de gen trebuie să înceapă de la o vârstă fragedă, prin promovarea de modele de comportament care să valorizeze alegerile individuale în materie de

educație și prin sprijinirea egalității de șanse, inclusiv cu privire la repartizarea sarcinilor domestice și familiale și a accesului în diverse medii profesionale.

În aceste condiții, în lucrarea mea de doctorat mi-am propus să abordez prezența reprezentărilor de gen în viața copiilor preșcolari, urmărind o analiză comparativă a stereotipurilor de gen ale preșcolariilor francezi și români, precum și a gradului de interiorizare a acestora de către fetele și băieții din cele două țări și a implicațiilor pe care ele le au în evoluția ulterioară a copiilor.

În primul capitol al tezei am realizat o scurtă prezentare a problematicii stereotipurilor, în general și a stereotipurilor de gen, în special. Am încercat să surprind aspectele fundamentale care caracterizează reprezentările de gen și modalitățile distincte în care diverși cercetători au explicat originea și evoluția acestora, analizând în mod critic teoriile existente și propunând în final o abordare integrativă a acestor perspective.

Capitolul II propune o sinteză critică a studiilor anterior realizate în domeniul stereotipurilor de gen, identificate la copii și adulți, precum și a surselor care stau la baza apariției și perpetuării acestora: familia, școala, grupul de prieteni, mass-media, jocurile video, literatura pentru copii, manualele și programele școlare.

În capitolul III am încercat să prezint o imagine de ansamblu cu privire la caracteristicile psiho-sociologice ale preșcolariilor, grupa de vârstă care a participat la investigația realizată în cercetarea de față. Am încercat să evidențiez atât caracteristicile psihice specifice respectivei etape ontogenetice, subliniind acele trăsături implicate preponderent în procesul de stereotipizare, cât și specificul sociologic al perioadei, axându-mă în special pe importanța jocului, ca activitate fundamentală a copilului preșcolar.

Ultimul capitol prezintă aspectele importante relevate de cercetarea realizată în perioada octombrie 2009-iunie 2010, investigând în mod comparativ preșcolarii români și francezi, precum și diferențele pe sexe în atribuirile realizate cu privire la caracteristicile de gen.

Ipotezele, pe care am încercat să le testez prin desfășurarea experimentului, au fost:

Ipoteza 1. Dacă preșcolarii cresc într-o societate preocupată de promovarea egalității de gen-rol, atunci aceștia își formează mai puține stereotipuri de gen; dacă preșcolarii cresc într-o societate pentru care promovarea egalității de gen nu reprezintă o prioritate, atunci copiii vor prezenta un număr mai semnificativ de stereotipuri de gen-rol.

Ipoteza 2. Dacă personajul asupra căruia copilul trebuie să se pronunțe cu privire la existența unor caracteristici psihomorale este de același sex cu el, preșcolarul va tinde să îi confere trăsături psihomorale pozitive, într-o măsură mai semnificativă decât dacă acesta ar fi de sex opus; dacă respectivul personaj este de sex opus față de preșcolarul care efectuează atribuirea, acesta îi va conferi mai puține caracteristici psihomorale pozitive.

Subiecții cercetării au fost 252 de preșcolari cu vârste cuprinse între 5 și 6 ani (126 din România și 126 din Franța), jumătate dintre aceștia fiind proveniți din orașe mari (Constanța, respectiv Le Havre – ambele aproximativ 350000 locuitori), iar restul din localități mici (Murfatlar – circa 10000 locuitori, respectiv Ste Signolette - aproximativ 6000 locuitori). Copiii au fost selecționați prin metoda „potrivirii pe perechi”, asigurându-se apartenența la un mediu eterogen din punct de vedere al nivelului economic, educativ și de statut social.

În obținerea rezultatelor am apelat la utilizarea a două povestiri realizate în conformitate cu particularitățile de vârstă ale preșcolarilor, pe parcursul cărora copiii au fost solicitați în cinci contexte diferite să atribuie anumite acțiuni fie personajului feminin, fie celui masculin, în concordanță cu trăsăturile psiho-morale pe care ei le consideră specifice fiecăruia dintre sexe. Cele cinci situații problematice prezente în cele două povestiri pot fi soluționate prin intermediul acțiunilor determinate de cinci trăsături de personalitate, respectiv bunătate, inteligență, curaj, atitudine prietenoasă și hărnicie (toate acestea fiind atribuite la începutul povestirii, atât personajului feminin, cât și celui masculin, pentru a asigura o proiecție cât mai puternică din partea copiilor).

Cele două povești au fost citite, pe rând, individual, de către examinator, fiecare preșcolar fiind solicitat să asculte cu atenție povestirile și să răspundă întrebărilor ce apar pe parcurs așa cum el consideră potrivit. Ordinea de prezentare a celor două istorisiri a fost alternativă, pentru a exclude posibilitatea influenței efectului de învățare asupra rezultatelor cercetării. Copiii au fost asigurați că nu există un răspuns corect, ci orice răspuns ar oferi este potrivit, fiind încurajați după fiecare încercare și felicitați pentru varianta aleasă.

Răspunsurile copiilor au fost notate în protocolul de observație (Anexele C și D), urmărindu-se în același timp reacțiile lor nonverbale, siguranța răspunsurilor, explicațiile oferite cu privire la atribuirea realizată, precum și eventualele elemente considerate relevante cu privire la opiniile copiilor raportat la situațiile investigate.

Capacitatea de discriminare a poveștilor a fost verificată prin metoda conversației, copiii fiind întrebați, ulterior prezentării celor două povestiri, care dintre reprezentanții celor două sexe consideră că ar prezenta respectivele caracteristici psihomorale. Rezultatele au indicat o concordanță aproape totală între răspunsurile preșcolarilor din cadrul prezentării celor două povești și cele oferite pe parcursul conversației.

Am analizat din punct de vedere statistic datele, prin intermediul SPSS 17, și am utilizat *testul Z*, pentru a determina semnificația statistică a diferențelor. Am efectuat comparații luând în considerare mediul de proveniență a copiilor, analiza fiind diferențiată în funcție de tipul orașului în care aceștia locuiesc.

Ambele ipoteze sunt susținute de rezultatele cercetării, care au evidențiat existența unor diferențe semnificative statistic atât în cazul comparațiilor realizate între atribuirile efectuate de preșcolarii români și cei francezi, cât și cu privire la cele efectuate între trăsăturile conferite de fete și băieți în fiecare dintre cele două societăți (Franța și România). Per ansamblu, analiza a indicat faptul că atribuirile de gen sunt simultan funcție de genul evaluatorului, țara și tipul de oraș de proveniență.

Prima ipoteză a relevat diferențe semnificative din punct de vedere statistic în cazul itemilor „inteligentă” (caracteristică atribuită în mod stereotip băieților), „hârnicie” și „atitudine prietenoasă (sociabilitate)” (trăsături psihomorale atribuite în mod stereotip fetelor). Analiza diferențiată în funcție de sexul respondentului a

evidențiat drept itemi discriminatorii în acest context „hărnicia” – în ceea ce-i privește pe băieți, respectiv „inteligența”, „hărnicia”, „atitudinea prietenoasă/sociabilitatea” și „bunătatea” – în cazul fetelor. Cele mai mari discrepanțe evidențiate de rezultatele obținute în cadrul primei ipoteze au apărut în cazul atribuirilor efectuate de băieții români și francezi din orașele mari, aceștia diferind semnificativ din punct de vedere statistic cu privire la cea mai mare parte a trăsăturilor psihomorale conferite personajelor feminine și masculine din povești. Răspunsurile fetelor din orașele mari au relevat diferențe semnificative statistic în ceea ce privește itemii „inteligență”, „atitudine prietenoasă”, „bunătate” și „hărnicie”. În ceea ce privește copiii din orașele mici, diferențe semnificative statistic s-au înregistrat în atribuirea inteligenței și hărniciei, discriminatorii atât în cazul băieților, cât și în cazul fetelor, acestora adăugându-li-se conferirea distinctă a curajului (în cazul băieților) și a bunătății (în situația fetelor).

Rezultatele cercetării susțin cea de-a doua ipoteză în cazul tuturor itemilor, pentru preșcolarii francezi, și a itemilor „bunătate”, „curaj”, „atitudine prietenoasă (sociabilitate)” și „hărnicie”, în cazul preșcolarilor români, indicând o atribuire diferită a caracteristicilor psihomorale investigate în răspunsurile celor două loturi de copii. În ceea ce privește analiza diferențiată în funcție de tipul orașului de proveniență, ipoteza numărul 2 este susținută în cazul preșcolarilor români din orașele mari pentru itemii „bunătate”, „curaj” și „hărnicie” (ambele povești). Preșcolarii francezi din orașele mari au înregistrat diferențe semnificative statistic în cazul atribuirilor caracteristicilor „inteligență”, „curaj” și „hărnicie”, acestea menținându-se la nivelul ambelor povești. În ceea ce-i privește pe copiii proveniți din orașe mici, preșcolarii români au oferit atribuirii semnificativ distincte statistic cu privire la itemii „bunătate” și „atitudine prietenoasă (sociabilitate)” (ambele povești), „hărnicie” (povestea 1) și „curaj” (povestea 2). Copiii francezi din orașul mic au atribuit în mod diferențiat caracteristicile „bunătate”, „curaj”, „atitudine prietenoasă (sociabilitate)” și „hărnicie”, diferența menținându-se în cazul ambelor povești.

Rezultatele obținute susțin, așadar, importanța educației de gen în perioada preșcolarității, reprezentările de gen diferite, identificate la nivelul celor două loturi de

copii din România și din Franța, datorându-se, cel mai probabil, particularităților socio-economice și culturale specifice.

În finalul lucrării propun o serie de măsuri menite să împiedice apariția stereotipurilor de gen, care vizează atât educația primită de copii în familie, școală și comunitate, cât și necesitatea unei reevaluări a principiilor promovate prin exemplul personal al adulților semnificativi din viața acestora.

Consider că noutatea cercetării este adusă, pe de o parte, de abordarea comparativă a stereotipurilor de gen în două societăți diferite din punct de vedere socio-cultural și, pe de altă parte, de metoda utilizată în identificarea acestora, reprezentată de utilizarea poveștilor, metodă frecvent folosită în educarea preșcolarilor, dar nu și în identificarea stereotipurilor.